

Патріотичне виховання на уроках географії

Патріотичне виховання завжди посідало чільне місце в системі навчально-виховної роботи школи. «Патріотичне виховання — це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується», — таке визначення зробив В. О. Сухомлинський. У навчальній програмі географії сказано, що географічна освіта в основній школі спрямована на виховання любові до свого народу, місцевості проживання, патріотизму, поваги до культурних цінностей своєї держави. У методичних рекомендаціях Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти «Роль педагога в посиленні патріотичного виховання в навчальних закладах Миколаївської області» звертають увагу на те, що в умовах суспільно-політичної ситуації, яка склалася в Україні, дедалі більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції. Отже, навчальний заклад має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечити її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Нині патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами та способом життя сприяти якісним змінам ситуації в країні на краще.

Шкільна географія відіграє значну роль у вихованні патріотизму майбутнього покоління. Патріотичне виховання — виховання засобами шкільної географії людини-громадянина, людини-патріота, основними рисами якої є національна самосвідомість, почуття любові до своєї Батьківщини, шанобливе ставлення до народних традицій, звичаїв, обрядів як ланки, що визначає духовну єдність поколінь, почуття громадянської й соціальної відповідальності, бажання поліпшити умов життя в рідній місцевості.

Географія — це предмет, який має великі можливості формування патріотичних рис.

Майже на кожному уроці на різних його етапах є можливість використовувати різноманітні прийоми, форми роботи патріотичного спрямування. Наведемо кілька прикладів з власного досвіду.

9 клас

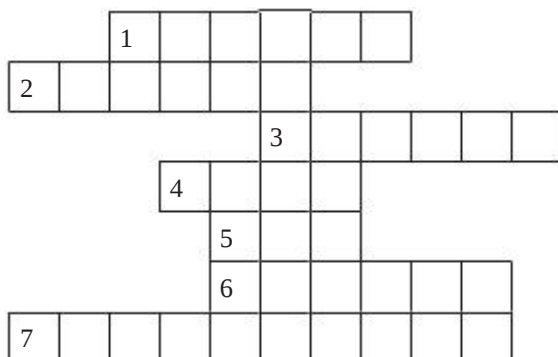
Тема. Роль українських учених у вивченні природи та господарства України

Етап уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

У ч и т е л ь. Сьогодні на уроці ми познайомимось з ученими України, які зробили вагомий внесок у вивчення природи та господарства нашої країни. Вони жили в різні часи, працювали в різних галузях географічної науки, але їх об'єднували їхні переконання. У чому вони були подібні? Ми дізнаємося про це, якщо розгадаємо кросворд і прочитаємо ключове слово, яке характеризує вчених України.

Прийом «Кросворд»

1. Найбільша річка України. (Дніпро)
2. Рослина — символ України. (Калина)
3. Герб України. (Тризуб)
4. Улюблена українська страва. (Борщ)
5. Основне місце збору козаків — запорожців. (Січ)
6. Назва великого зібрання творів Т. Г. Шевченка. (Кобзар)
7. Як називають основний закон України? (Конституція)

Ключове слово — «патріот».

У ч и т е л ь. Кого можна назвати патріотом? (Відповіді учнів.)

Д о п о в н е н н я в ч и т е л я. «Патріот — людина, яка любить свою батьківщину,

свій народ. Особа, віддана колективу, шанує його традиції». Патріоти — це не тільки ті, хто добре знає історію і культуру держави. Це ті, хто прославив її науковими відкриттями, хто береже кордони України, хто оспівує її в піснях і віршах, хто щоденно невтомно працює для зміцнення своєї держави, для щастя свого народу, хто готовий віддати життя за світле майбутнє України.

Географічна назва — один із багатьох елементів культури народу. Ніколи не варто забувати, що першою ознакою географічного об'єкта є його назва. Такі назви в минулому давали не випадково. Вони дуже влучно відображали особливості природи тієї чи іншої місцевості, її природні багатства, а також економічні, культурні, побутові умови життя, історичні події. Географічні назви — це ніби мова землі, яка розповідає допитливому і небайдужому про свої багатства, історію, таємниці, щастя і горе.

Використовуючи елементами топоніміки, можна виховувати в учнів почуття патріотизму, любов до рідного краю, прагнення звеличувати те місце, де ти народився та виріс, почуття гордості за свій народ, свою країну.

9 клас

Узагальнення знань з теми «Економічні райони України»

Етап уроку. Використання здобутих знань

Гра «Подорожуємо обласними центрами України»

Умови гри. За підказкою необхідно назвати сучасну назву обласного центру України та його галузі спеціалізації. У грі беруть участь усі учні класу, вони по черзі називають обласні центри. Якщо відповідь правильна, на екрані відкривають назву міста.

1 — найдавнішою згадкою про адміністративний центр однойменної області є «Повість временних літ», у якій розповідається про трьох братів Кия, Щека і Хорива та сестру їхню Либідь. (*Київ*)

2 — місто, засноване у другій половині XVII століття. Найімовірніше, що воно дістало назву від українського варіанту імені Харитон — першого поселенця-козака. (*Харків*)

3 — місто засноване 1869 року як селище Юзівка, що виникло навколо металургійного заводу, яке збудував англійський підприємець Джон Юз. Згодом Юзівку перейменували в Сталіно, а з 1961 року воно має сучасну назву. (*Донецьк*)

- 4 — місто, розташоване біля гирла р. Ольхівки, де вона впадає в р. Луганку. Місто перейменовували за радянських часів у Ворошиловград. (*Луганськ*)
- 5 — місто виникло 1770 року як одна з фортець Дніпровської укріпленої лінії. Іменувалося на честь Олександра Голіцина Олександрівськ. Сучасну назву дістало 1920 року, яка пов'язана із Запорізькою Січчю. (*Запоріжжя*)
- 6 — місто засноване 1777 р. і названо на честь цариці Катерини II Катеринославом. (*Дніпропетровськ*)
- 7 — за наказом імператриці Єлизавети Петрівни 1754 р. на місці сучасного обласного центру збудовано фортецю святої Єлизавети. Поселення біля фортеці згодом почали називати Єлисаветград. (*Кіровоград*)
- 8 — обласний центр розташований на місці впадання р. Платої в Південний Буг. Спочатку називали Платокірів, а згодом Проскурів. (*Хмельницький*)
- 9 — місто засноване 1085 р. Розташоване на р. Стир і, ймовірно, дістало назву від слова «лука» — «коліно, вигін». (*Луцьк*)
- 10 — до 1962 р. місто називали Станіслав на честь польського магната Станіслава Потоцького. 9 листопада 1962 р. обласний центр дістав назву, що увічнює пам'ять письменника, життя і діяльність якого були пов'язані з цим містом. (*Івано-Франківськ*)
- 11 — татари та турки називали це місто Хаджибей, греки дали назву, що означає «великий торговельний шлях». (*Одеса*)
- 12 — місто названо в пам'ять про штурм Очакова 6 грудня 1789 р. Сталося це в день православного свята святого Миколая, якого вважали за покровителя моряків. (*Миколаїв*)

Гральне поле заповнюють у процесі гри.

У процесі вивчення географії здійснюють моральне виховання учнів — формування базових моральних якостей, прагнень дотримувати норм загальнолюдської та народної моралі, які визначають світогляд, діяльність поведінку та вчинки дитини в суспільстві й природі. Реалізацію завдань морального виховання в процесі вивчення географії можливо досягти шляхом використання творів художньої літератури та народної творчості, поетичними рядками.

**Предмет і методи дослідження фізичної географії України.
Формування території. Адміністративно-територіальний устрій**

Етап уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

ПІСНЯ ПРО УКРАЇНУ

Моя вишнева Україна.
Мій рідний найсвятіший краю.
Куди б не їхав, де б не був ти.
А кращої землі немає.
Тебе не вигадав Тарас,
Бо ти можлива і без нього.
Та й Котляревський в перший раз
Не споряджав тебе в дорогу!
Ти, наче вранішня зоря,
Гориш і сяєш споконвіку.
Не заснував тебе варяг
І греки по твоїх ріках.
Тебе не вигадав ніхто,
З'явилась ти у день творіння.
Благословив тебе Христос
На вічне щастя і горіння!
Щодня благаю я Христа,
Аби не знала ти руїни...
Тебе не вигадав Тарас
Завжди була ти, Україно!

У ч и т е л ь. Діти, а що для вас є Батьківщина?

1 - й у ч е н ь. Батьківщина — це рідна земля, рідний край, де ми народилися. Її багатства — це хліб, цукор, сталь і вугілля, літаки й комп'ютерні програми.

2 - й у ч е н ь. А ще тихі озера, калинові гаї, народні пісні, які співали наші діди, наша рідна мова.

3 - й у ч е н ь. Батьківщина — це безкрайні лани пшениці, вишневі садки, квітучі поля льону, білі хати. Це гори Карпати і шахти Донбасу.

4 - й у ч е н ь. Батьківщина — це розкішний вінок із рути, барвінку, це пам'ять про минуле і сучасне.

5 - й у ч е н ь. Батьківщина — це земля, де ми живемо, де жили наші предки.

1 - й у ч е н ь. Моя Батьківщина — це вишеньки цвіт і верби над ставом, й калина.

Моя Батьківщина — це мрії політ, це рідна моя Україна! Любити Україну означає бути патріотом. Кожен народ використовував і продовжує використовувати у своїх святах, обрядах різноманітні рослини — квіти і трави, кущі і дерева. Не є винятком і українці, хліборобський народ, який упродовж усього свого існування прив'язаний до землі і до рослин як продукту цієї землі та кінцевого результату його праці.

В Україні особливою шаную і популярністю користувалися такі дерева, як дуб, береза, тополя, верба, кущі калини.

8 клас

Закономірності поширення типів рослинності на території України

Етап уроку. Формування знань, умінь, навичок

Розповідь учителя

Дуб шанували за довголіття, міцність, посухостійкість, використовували в будівництві. Саме дубову кору вважали найкращою в чинбарстві (чинбар — ремісник, котрий чинить, обробляє шкіри; шкіряник) та кушнірстві (кушнір — фахівець, що вичиняє хутро зі шкіри та шиє хутрянні вироби) для вичинки шкір.

Уважали, що дуб має велику силу. Коли народжувався син — коло хати садили це дерево. А дубовими гілками заклепували хату, встеляли долівку з весни до осені, щоб хлопець був міцним. Йому в першу купіль клали три листочки із вершка дуба. Ліжко теж збивали з дубових дощок, щоб за ніч чоловік набирався від нього сили.

Не можна уявити зелених шат нашої планети без дуба. Він — окраса українського лісостепу, карпатських та поліських лісів. Саме цим велетнем, як довговічною віхою, позначив український народ певні етапи своєї славної історії. Запорізький дуб... Дуб Шевченка.

Запорізький дуб зберігся в селі Верхня Хортиця (передмістя Запоріжжя) досі. Уважають, що йому понад 800 років. Напис на меморіальній дошці, установленій тут, нагадує: «Запорізький дуб. Пам'ятка природи XII століття. Висота дерева — 36 м, діаметр крони — 43 м, довжина обхвату — понад 6 м». Із хортицьким дубом

пов'язано чимало цікавих бувальщин. Подейкують, що в цьому місці збирав своє військо гетьман Богдан Хмельницький, виголошував промови, готуючись у похід.

Випереджувальні завдання учнів

Дуби Шевченка. Обхват стовбурів близько 8 м. Висота понад 20 м. Вік близько 1000 років. Ростуть в яблуневому саду Шевченківського сільськогосподарського коледжу (колишня садиба пана Енгельгардта у с. Будище Звенигородського району, Черкаської області). Вони є живими свідками молодого Т. Шевченка, коли той служив козачком у пана Енгельгардта. Відомий дуб Шевченка і на Михайловій горі поблизу с. Прохорівки на Черкащині. Обхват стовбура 6,60 м. Висота 30 м. Вік близько 700 років. Ростає на території будинку відпочинку. За легендою, під дубом відпочивав і тут писав поему «Марія» Т. Шевченко, коли приїжджав до свого друга — ректора Київського університету М. О. Максимовича.

Розповідь учителя

Дубова палиця в античному світі символізувала міцну владу. У Давньому Римі дубові гілки носили під час шлюбних процесій, убачаючи в них символ родючості. Священним уважали лісового красеня і наші предки — давні слов'яни. І вони також вірили, що дуби росли ще до створення світу. Дуб уособлював наймогутнішого бога грому та блискавки Перуна. Перед дубовою статурою Перуна завжди підтримували «вічно живий вогонь з дубового дерева».

Випереджувальні завдання учнів

Верба! Здається, що звичайне дерево, а скільки з ним пов'язано цікавих історій! Вона стала своєрідним символом українського народу. Верба символізує повноту життя, довголіття, жіночу красу, м'якість, податливість жіночої натури. Вербові гілки вивішували на воротах, уважаючи, що вони мають магічну силу відганяти злих духів. Їх розкидали також у дворі й по полю, гадали, що після цього буде добрий урожай і примножиться худоба. Не випадково великий Кобзар, перебуваючи на засланні, висадив у пустелі гілочку верби. Вона нагадувала йому Україну.

ШЕВЧЕНКОВА ВЕРБА

Коли на чорний шлях ступав,
Ішов на прогнання, в неволю,
Гілочку верби він підняв,
Обчімхав і забрав з собою.

Поніс її і посадив
За фортом, в полі, на пустині,
Здалека воду приносив
І пильно підливав щоднини.
Прийнялася, і навесні
Зелене листя розпустила.
Ох, як же, як була йому
Та деревина люба й мила!
Було, з казарми прибіжить
В зеленій тіні відпочити,
Приляже, а верба шумить
І шепче щось над ним, як мати.

Богдан Лепкий

Важко уявити традиційне українське село без верб — одвічних супутниць. Вербняком обсаджували дороги чи видолинки, його густа крона була надійним прихистком мандрівнику від пекучого літнього сонця чи наглої зливи, від вітрів і буревіїв. Проте найбільше прислужилася верба для річок, ставків, криниць. Годі знайти річку, біля якої не сторожували б ці незрадливі охоронці. Розлоге гілля, нахилившись над самісіньким лоном, прикривало своїм тілом від спеки, оберігало численні джерельця, що поїли русло, від мулу та зсувів.

Уважали, що верба єднає людину з небом. Верб — ознака зеленого обійстя, хатнього затишку, оселі українця.

Прислів'я і приказки про вербу

Де ростуть верби, там чисті джерела води.
На городі під вербою стоїть колодязь із водою.
Де срібліє вербиця — там здорова водиця.
Верб, як трава лугова: ти її покоси, а вона знову росте.

Води суходолу. 6 клас. Річки України. 8 клас

Етап уроку. Формування знань, умінь, навичок

Розповідь учителя

Своєрідна і неповторна природа Криму. Є тут гори і рівнини, ліси і степи, ріки й озера. Стікаючи з гір, бурхливі річки утворюють на своєму шляху незліченні пороги,

подекуди ринуть мальовничими водоспадами, а вирвавшись на рівнину, спокійно і велично несуть свої води.

Водоспади Криму! Скільки людей милувалося ними! Кримські водоспади, ніби потужні магніти, притягують до себе всіх, хто любить природу.

Учан-Су — «летюча вода» — найбільший і найкрасивіший водоспад Криму. Води річки Учан-Су, які прорвалися вузьким проходом через скелястий бар'єр, падають майже прямовисно з висоти 98,5 метрів.

Свіжішає повітря в горах.
Неясний шум іде вниз;
Співає весело й бадьоро
Зі скель летючий Учан-Су!
Дивися — нібито застигши,
Все разом з гомоном живим
Свій біг легкий не зупинивши,
Прозорим пилом сніговим
Спадає струмінь; слід лишивши,
Як флер, просвічує вогнем,
Сплива вінчальною фатою
І раптом піною й дощем
Летить у прірву день за днем.
Кипить вологістю ясною...
А гори в синій вишині!
В бору південнім сонця промінь.
Під цей вологий шум і гомін
Стоїш, як в світлім напівсні.

І. О. Бунін

Легенда про Учан-Су

На березі річки стояла убога халупа. У ній жила бідна родина виноградарів. І якщо в цих людей не було жодних багатств, то справжнім скарбом і радістю їхнього життя була красуня — донька Учан. Чорноока, повнолиця, струнка, як кипарис, вона була така легка і моторна, що мешканці сільця не називали дівчинку її справжнім ім'ям Зейнаб, а прозвали Учан, що означає «летюча». Вона дуже любила

співати, і її дзвінкий голос часто повторювала гірська луна.

Одного разу над тим селищем пролітав гірський дух — могутній володар Кримських гір. Зачарований піснями дівчини, вражений її вродою, гірський дух викрав її і поніс у глибину високих гір. Так Зейнаб стала його полонянкою. Сумуючи за батьками, дівчина якось попросила свого володаря сказати їй, що вони зараз роблять. Гірський дух володів здатністю бачити все, що робиться в різних частинах країни.

— Твоя матінка і досі не може заспокоїтись і проливає сльози за тобою, — сказав він. Відтоді дівчина зажурилася і вже не співала пісень. Минуло ще кілька років, і вона знову звернулася до гірського духа з тим самим проханням.

— Матінка твоя померла. Батько і братик дуже хворі. Усі в селищі голодують, їм нічого їсти. Засуха винищила посіви. Захиріла виноградна лоза. Худоба гине, трави пожухли, немає води...

— Так допоможи їм! Ти ж усе можеш! — почала благати дівчина.

Але дух тільки похитав головою.

— Я безсилий. То справа рук демона мороку. Там він господар.

— Тоді відпусти мене додому. Я хочу до рідні, щоб померти разом з нею.

Володар гір дуже любив дівчину і не хотів відпускати її до людей. Та, бачачи, що вона від туги плаче і тане, як тоненька свічка, вирішив задовольнити прохання бідлашної.

— Я відпущу тебе, — сказав він, — і ти зможеш допомогти своєму племені, що не-вдовзі загине. Але це вимагатиме величезної жертви. Я перетворю тебе на річку і примушу сніги, льодовики, дощі і підземні джерела напувати тебе водою. Житимеш вічно і приноситимеш людям радість і життя, але вже ніколи не станеш людиною.

Чи згодна ти нтаку самопожертву?

— Так! Я готова!

Тоді гірський дух перетворив Зейнаб на річку. І потекла вона від гірських вершин униз долиною до людських селищ. Поспішала, стрибала по камінню, обходила похмурі скелі і радісно гукала: «Я йду, батьку!» Демон мороку, почувши радісні крики, вирішив перешкодити, не пустити річку до людей і поставив на дорозі могутній скелястий бар'єр. Та ніщо вже не могло стримати стрімкого потоку. Розірвавши кам'яні пута, річка кинулася із запаморочливої висоти вниз. І марно демон намагався перешкодити їй: вона здолала ще три перепони і вільно потекла далі, до самого синього моря. І там, де вона протікала, знову процвітало життя. Зазеленіли сади, поля, луки. Підвелася поникла виноградна лоза. Щастя прийшло в домівки мешканців селища. Відтоді, кажуть, річку і великий водоспад народ почав називати Учан-Су — «летюча вода».

Розповідь учителя

Річка Альма — дуже потрібна людям річка. Вона зрошує поля і сади в посушливій частині півострова. Дає життя кільком селищам, що потопують у зелені фруктових садів. Користь, яку приносить річка Альма, увінчана і в її назві, бо слово «альма» означає «яблуко». Значну роль «яблучна» річка відіграє і в рибному господарстві Криму. У ній водиться цінна риба форель. Про гірську частину течії Альми розповів світу відомий український письменник М. М. Коцюбинський. Його опис дуже емоційний і мальовничий. «Там, за горами, давно вже день і сяє сонце, а тут, на дні міжгір'я ще ніч. Простерла сині крила і тихо вкрила одвічні бори, чорні, похмурі, застигли, що обступили білу церковцю, немов черниці дитину, і пнуться колом скелями дедалі вище, одні по других, одні над другими. До клаптя неба, що таке невелике, таке тут синє. Бадьорий холод сповняє сю дику чашу. Холодні води спадають по сірих каменях, і п'ють їх дикі олені. В синіх туманах гомонить Альма, й купають у ній сосни свої кострубаті віти. Сплять іще велетні — гори під чорним буком, а по сірих зубцях Бабугану повзуть, мов дим густий, білії хмари. На дні міжгір'я тихо, похмуро...»